

Yleistä

Lapsen huoltoa koskeva lainsäädäntö on suhteellisen vanhaa. Työryhmän ehdotus käsittää osaksi jo tällä hetkellä vallitsevan käytännön kirjaamista, mutta myös joitakin uusia asioita.

Työryhmän ehdotukset ovat pääosin kannatettavia. Hovioikeus lausuu jatkossa joistakin sellaisista seikoista, jotka antavat aihetta lausumiseen.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lakiehdotuksen 5 a §:ssä ollaan säätämässä lapsen vanhemmalle velvollisuus ilmoittaa toiselle vanhemmalle muuttoaikeesta, jos muutolla olisi vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteuttamiseen. Ilmoitusvelvollisuuden tarkoitus on estää ennakolta lapsen asuinpaikan muuttamista koskevien riitojen syntymistä. Ilmoitusvelvollisuus koskee sekä niitä tilanteita, joissa muuttoaikeissa on yhteishuoltajana toimiva vanhempi kuin niitäkin, joissa muuttoaikeissa on yksinhuoltajana toimiva vanhempi. Hovioikeus puoltaa, että lakiin kirjataan velvollisuus ilmoittaa muuttoaikeista.

Lakiehdotuksessa on ilmoitusvelvollisuutta koskevassa pykälässä samalla tuotu esille, että yhteishuoltajien tulisi saada aikaan yhteinen päätös lapsen asuinpaikan muuttamisesta. Selvää on, että yksinhuoltaja voi yksinään päättää lapsen asuinpaikan muuttamisesta.

Lapsen kannalta hänen muuttonsa on usein täysin yhtä suuri olosuhdemuutos riippumatta siitä, onko hän vanhempiensa yhteisessä huollossa vai onko hän pelkästään toisen vanhempansa yksinhuollossa. Lapsi on voinut hyvinkin paljon tavata ja olla sen vanhempansa luona, jolla ei ole ollut huoltajan roolia. Lapsen koulu ja kaverit ja muut läheiset voivat olla lähellä sitä vanhempaa, joka ei ole huoltajana. Aina ei ole lainkaan selvää, mikä on lapsen etu, kun hänen yksinhuoltajansa on aikeissa muuttaa. Lapsen etu vaatii, että huoltomuodosta riippumatta hänen asiansa järjestään parhaalla mahdollisella tavalla tulossa olevaa olosuhdemuutosta silmällä pitäen.

Riittääkö yksinhuoltajan ilmoitus riitojen ennalta estämisen ja lapsen edun turvaamiseen? Yksinhuoltajaa koskeva ilmoitusvelvollisuus johtaa siihen, että toiselle vanhemmalla jää aikaa laittaa vireille lapsen huollon muuttamista koskeva hakemus ja vaatia huoltoa muutettavaksi jopa väliaikais määräyksellä. Lapsen edun ja riitojen estämisen kannalta parempi vaihtoehto saattaisi kuitenkin olla, että lakiin kirjattaisiin, että ”vaikka yksinhuoltaja voi päättää lapsen asuinpaikasta yksin, vanhempien tulisi etukäteen neuvotella lapsen asuinpaikan muuttamisesta ja sen vaatimista muutoksista”.

Kun lapsella on kaksi vanhempaa, yhteishuolto on ylivoimaisesti tavallisen huoltomuoto. Yksinhuoltajuus ei kuitenkaan ole niin marginaalinen ilmiö, etteikö myös yksinhuollossa olevien lapsien asuinpaikkojen muutoksiin olisi kiinnitettävä huomiota lapsen edun näkökulmasta.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Hovioikeuden lausunto 9 c §:stä

Perhesuhteiden muututtua yhä monimuotoisemmaksi, hovioikeus pitää kannatettavana ja lapsen edun mukaisena säätää mahdollisuudesta sitovasti vahvistaa tapaamisoikeus muuhun lapselle erityisen läheiseen henkilöön kuin lapsen vanhempaan. Hovioikeus pitää kuitenkin ehdotuksessa asetettua korkeaa kynnystä tapaamisoikeuden sitovalle vahvistamiselle perusteltuna, sillä muutoin vaarana on

lapsen edun vastaisesti oikeusprosessien lisääntyminen sekä käytännön vaikeudet useiden tapaamisoikeuksien toteuttamisessa. Käytännössä pykälä tulee sovellettavaksi vain riitatilanteissa. Perusteettomien prosessien välttämiseksi hovioikeus pitääkin perusteltuna, että ehdotuksen perusteluissa on nimenomaisesti otettu kantaa tilanteisiin, joissa pykälä ei voisi tulla sovellettavaksi.

Hovioikeuden lausunto 12 §:stä

Lapsenhuoltolain säätämisen ajankohdasta tähän päivään tultaessa erojen määrät ovat kasvaneet, mikä koskee paitsi ydinperheitä myös uusperheitä. Vanhempien työhön liittyvät tilanteet muuttuvat entistä useammin. Lasten harrastusten merkitys on kasvanut ja niissä tapahtuu muutoksia. Lapsen ja vanhempien kannalta merkittävässä olosuhteissa tapahtuu nykyisin huomattavasti useammin muutoksia kuin lapsenhuoltolain säätämisen aikoihin.

Lasten asioita käsiteltäessä entistä useammin tunnustetaan se tosiasia, että tulevaisuus voi tuoda tarpeen muuttaa lasta koskevaa järjestelyä. Eli sovittaessa tai päätöstä annettaessa ei enää oleteta, että lasta koskeva asia tulisi yhdellä kerralla ratkaistuksi aina siihen saakka, kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi.

Lakiehdotuksen 12 §:n 2 kohtaan on kuitenkin kirjattu muutuskynnykseksi olosuhteiden olennainen muutos. Lasta koskevat olosuhteet muuttuvat nykyisin huomattavasti useammin kuin mikä oli tilanne silloin, kun lapsenhuoltolaki on säädetty. Muutuskynnyksen kirjoittaminen lakiin ei ole yhteensopiva lain säätämisen jälkeen tapahtuneisiin perheiden tilanteita koskeviin muutoksiin. Ei siis ole nähtävissä aitoa tarvetta muutuskynnyksen kirjaamiselle lakiin. Hovioikeus pitää ehdotetun uuden 14 a §:n säännöksiä kannatettavampana keinona toistuvien huoltoriitojen ehkäisemiseksi.

Vaarana on, että muutuskynnyksen kirjaaminen lakiin saattaa johtaa siihen, että vanhemmat tulevat varovaisiksi tekemään lasta koskevia sopimuksia, jos he joutuvat kiinnittämään huomionsa siihen, että riittäisyyden vallitessa vain olennainen olosuhdemuutos voi johtaa järjestelyn muuttamiseen.

Lakiehdotuksen 2 luvun 12 §:n 1 ja 3 kohdat ovat jo tällä hetkellä vallitsevia sääntöjä. Näissä kohdissa kuvattujen seikkojen johdosta ei sinänsä ole tarvetta lapsenhuoltolain 12 §:n muuttamiseen.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Hovioikeuden lausunto 14 a §:stä

Oikeudenkäymiskaarta koskevista yleisistä säännöksistä sellaisenaan ilmenee, että hakijan tulee ilmoittaa perusteet hakemukselleen (oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 2 §:n 1 momentti 1 kohta). Tämä tarkoittaa lapsenhuoltolain mukaista hakemusta tehtäessä sitä, että hakijan tulee pelkästään mainitun oikeudenkäymiskaaren säännöksen perusteella ilmoittaa perusteet aikaisemman sopimuksen tai päätöksen muuttamiselle. Hovioikeudella ei ole kuitenkaan huomautettavaa, jos lapsenhuoltolain 3 luvun 14 §:n 3 momentissa halutaan erikseen vielä korostaa muutoshakemuksen laatuvaatimuksia.

Lakiehdotuksen 14 a § 2 momenttiin ei ole huomautettavaa. Lakiehdotus tässä muodossaan riittää vastaamaan toistuviin ja tarpeettomilta vaikuttaviin lapsenhuoltolain mukaisiin muutoshakemuksiin. Tällaisten asioiden määrä lienee kuitenkin verrattain vähäinen. Lasta koskevan asiassa kynnys asian viemiseen suulliseen valmisteluun ei saa muodostua korkeaksi.

Hovioikeuden lausunto 14 b §:stä

Lapsenhuoltolain mukaiset asiat ovat luonteestaan johtuen kiireellisiä. Hovioikeudella ei ole huomautettavaa siihen, vaikka asiat säädetään kiireellisesti käsiteltäviksi.

Nykyisin voimassa olevan 17 §:n ja siihen nyt ehdotettavaksi tehtävän muutoksen jälkeenkin väliaikaismääräyksen antamisen tarpeellisuus jää edelleen tuomioistuimen harkintaan. Eli laki ei pakota tuomioistuinta antamaan väliaikaista määräystä tai ratkaisemaan väliaikaismääräyksen sisältöä koskevaa riitaisuutta. Käytännössä tuomioistuin toki asianmukaista oikeudenkäyntiä koskevien vaatimusten johdosta ratkaisee väliaikaismääräystä koskevan vaatimuksen.

Eri tilanteissa väliaikaismääräystä koskeva vaatimus voi koskea mitä erilaisimpia vaatimuksia eivätkä kaikki tilanteet vaadi erityistä kiirettä. Väliaikaisvaatimuksen esittäminen ei saa johtaa siihen, että se automaattisesti muodostaa ohituskaistan käsittelyjonossa odottaviin muihin lapsiasioihin.

Asia, jossa väliaikaismääräys on esitetty, on tavallisesti muita lapsenhuoltolain mukaisia asioita kiireellisempi. Hovioikeus ei kuitenkaan puolla sitä, että väliaikaismääräysten käsittelylle säädetään erityinen määräaika. Tuomioistuimelle tulee jättää laajempi harkintavalta arvioida, onko käsillä oleva väliaikaisvaatimus vietävä suulliseen käsittelyyn ja missä ajassa. Jos väliaikaismääräyksen käsittelyn erityiselle kiireellisyydelle tarvitaan erityinen sääntö, lakiehdotuksen 14 b §:n viimeinen virke voisi kuulua esimerkiksi näin: Asiassa esitetty väliaikaisvaatimus voi vaatia muita asioita kiireellisempää käsittelyä.

Hovioikeuden lausunto 15 a §:stä

Lapsen kuuleminen voi vaatia sellaista erityisosaamista, jota tuomioistuimella itsellään ei ole, vaikka lapsiasioita käsittelevät tuomarit ovatkin pitkälti erikoistuneita niiden käsittelyyn. Hovioikeudella ei ole huomautettavaa siihen, että tuomioistuin voi käyttää asiantuntija-avustajaa, kun lasta kuullaan tuomioistuimessa.

Sovitteluiden yhteydessä käräjäoikeuksiin on kertynyt etupäässä myönteisiä kokemuksia kaksiammatillisesta työparityöskentelystä. Sovittelussa toimitaan toki eri tavalla kuin riitaista lapsiasiaa ratkaistaessa, mutta sovittelussakin tavoitellaan, että lapsi-asia ratkeaa. Sovitteluiden myötä asiantuntija-avustajien voidaan katsoa saaneen valmiuksia osallistua riitaisten asioidenkin ratkaisemiseen. Asiantuntija-avustaja pystyisi aivan hyvin antamaan oman panoksensa myös riitaisen lapsiasian ratkaisemiseen samalla, kun toimii apuna lapsen kuulemisen yhteydessä. Ei olisi siis estettä sille, että tuomioistuimen kokoonpanossa voisi olla myös asiantuntijajäsen. Asiantuntija-avustajien käyttöalan laajentaminen olisi ainakin aiheellista selvittää myöhemmin erikseen.

Hovioikeuden lausunto 16 a §:stä

Uudessa 16 a §:ssä ehdotetaan säädettäväksi sosiaalilautakunnan selvityksen tekijän kuulemisesta tuomioistuimessa kuultavana. Muutoksen on tarkoitettu korostavan sitä, että selvityksen laatija ei edusta jompaakumpaa osapuolta. Hovioikeus toteaa, että sosiaalilautakunnan selvitys hankitaan tuomioistuimen aloitteesta ja selvityksen laatijalla on jo nyt tehtävänsä puolesta velvollisuus toimia asiassa puolueettomasti ja lapsen etua silmällä pitäen. Oikeudenkäynnissä laatijaa voidaan puolestaan kuulla todistajana tai asiantuntijana, jota sitoo oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetty velvollisuus pysyä totuudessa. Hovioikeuden näkemyksen mukaan voimassa oleva sääntely ilmentää riittävällä tavalla selvityksen laatijan puolueettomuutta.

Hovioikeus ei myöskään pidä todistelua oikeudenkäynnissä koskevien säännösten systematiikan ja selvyiden kannalta johdonmukaisena, että erityislainsäädäntöön perustettaisiin erillinen kuultavien ryhmä ottaen huomioon, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen yhteydessä kuultavista on juuri luovuttu (HE 46/2014, s. 33). Käytännössä selvityksen laatijan asema oikeudenkäynnissä voi vaihdella sen mukaan, mistä häntä kulloinkin kyseessä olevassa tapauksessa kuullaan. Jos laatijaa esimerkiksi kuullaan siitä, mitä lapsi on selvityksen aikana kertonut, on hänen roolinsa enemmänkin todistajan, kun taas asiantuntijan asema korostuu, kun selvityksen laatijaa kuullaan kirjallisen selvityksen sisällön selvittämiseksi. Hovioikeus katsoo, että selvityksen laatijan aseman arvioiminen oikeudenkäynnissä kuuluu viime kädessä tuomioistuimelle, jolla on siihen riittävät mahdollisuudet nykyisen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten puitteissa. Hovioikeus katsoo, ettei selvityksen laatijan asemasta oikeudenkäynnissä ole tarpeen säätää lapsenhuoltolaissa erikseen.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Hovioikeudella ei ole lausuttavaa lakiehdotuksen 3a luvun säännöksistä ja niitä koskevista perusteluista.

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Hovioikeudella ei ole lausuttavaa lakiehdotuksen 6 luvun säännöksistä ja niitä koskevista perusteluista.

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Hovioikeudella ei ole lausuttavaa lakiehdotuksen 7 luvun säännöksestä ja sitä koskevista perusteluista.

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

Hovioikeudella ei ole lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista.

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

Lapsenhuoltolain uudessa 9 c §:ssä ehdotetaan säädettäväksi lapsen oikeudesta tavata ja pitää yhteyttä muuhun henkilöön kuin vanhempaansa. Kyse on merkittävästä muutoksesta nykyiseen oikeustilaan, vaikkakin ehdotettu muutos on tarkoitettu tulevan sovellettavaksi vain erityisten edellytysten

täyttyessä. Useammassa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamistarpeita koskevassa lausunnossa on suhtauduttu jokseenkin varauksellisesti mahdollisuuteen sitovasti vahvistaa lapsen tapaamisoikeus muuhun henkilöön kuin lapsen vanhempaan. Edellä mainittuun nähden ehdotuksen vaikutuksia koskevassa osiossa tulisi hovioikeuden näkemyksen mukaan edelleen arvioida ja selvittää muutoksen mahdollisia ongelmakohtia sen nykyisessä muodossa ja punnita niitä suhteessa ehdotuksesta ilmi käyviin muutoksesta koituviin hyötyihin.

Muuta

Työryhmä on 14 a §:ää koskevissa perusteluissaan aivan oikein kiinnittänyt huomion siihen, että väliaikaismääräystä koskeneessa käsittelyssä syntyneen sovinnon tai päätöksen suhteen voi olla hyvä kokeilla, miten järjestely toimii. Asiallisesti väliaikaismääräys tällöin rinnastuu lapsiasioita koskevassa sovittelussa varsin yleisesti käytettäviin ns. kokeilusopimuksiin.

Kokeilun epäonnistuessa tuomari voi riitaista asiaa käsitellessään antaa toisen asianosaisen vastustaessakin uuden väliaikaismääräyksen esimerkiksi olosuhdeselvityksen hankkimisen vaatimaksi ajaksi. Vastaavasti taas kokeilusopimuksen epäonnistuessa sovittelija ei voi muutoin kuin osapuolten yhteisestä sopimuksesta vahvistaa, miten lapsen asiat järjestyvät sen väliajan, mikä sovittelun päättymisestä kestää siihen, kunnes riitaisena asiaa käsittelevä tuomari käsittelee asiaa.

Kokeilusopimus tai -sopimukset ovat voineet olla voimassa yli vuodenkin ja järjestely on voinut olla hyvinkin erilainen verrattuna siihen, millaisessa tilassa lasta koskevat järjestelyt olivat ennen sovittelun alkamista. Lapsen edun kannalta kestäväntöytä voi olla, jos lopullisen sopimuksen kariutuessa äkillisesti palataan tilaan, jota kokeilusopimuksilla on jo lähdetty muuttamaan.

Sovittelulla on nykyisin tärkeä rooli lapsiasioiden käsittelyssä. Sovittelun päättymiseen liittyvien ongelmien suhteen olisi syytä kartoittaa, tulisiko sallia, että sovittelun epäonnistuessa sovittelija voisi tarvittaessa antaa väliaikaismääräykseen, vaikka jompikumpi sovittelun osapuoli sitä vastustaisikin. Jos vallitsevan tilan korjaamiselle on tarvetta, se voisi tapahtua nyt käsillä olevan lainmuutoksen yhteydessä. Muutetaanhan nyt myös lapsen elatuksesta annettu lakia väliaikaismääräyksen antamisen suhteen.